

Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi ve Burada Okuyan Türk Öğrenciler Hakkında Bir Rapor

İhsan Çomak*

Öz

Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi (KUTVA)¹ 1921-1938 yılları arasında Türkiye'den pek çok TKP üyesi ve sol görüşlü kişinin giderek eğitim gördükleri bir kurum olarak Türk solunun gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Nazım Hikmet, Vedat Nedim Tör, Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Bilen, Zeki Baştınar, İsmail Tökin, Vala Nurettin gibi Türk solunun önemli isimleri bu üniversitede okumuş ve aldıkları teorik ve pratik altyapıyı Türkiye'deki ideolojik çalışmalarına aktarmışlardır. Yurda dönüşlerinde Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Tökin, Vala Nurettin gibi bazı isimlerin komünist hareketi terk ettiklerini, hatta bir kısmının pişmanlık duyduğunu görmekteyiz. Büyük gizlilik içinde gönderilen öğrenciler ve üniversitenin eğitim faaliyetleri konusunda çok sınırlı sayıdaki hatıralardan bilgi edinebiliyoruz. Ancak, gene de faaliyette bulunduğu 1921-1938 yılları arasında KUTVA'nın Türkiye sektöründe kaç kişinin okuduğu, bunların Moskova'da nasıl bir hayat sürdükleri ve yurda dönünce neler yaptıkları konusunda geniş kapsamlı bilgiye sahip değiliz. Makalede, eldeki sınırlı kaynaklar kullanılarak KUTVA'daki eğitim ve buradaki Türk öğrencilerin faaliyetleri hakkında bilgiler derlenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Bolşevik Devrimi, KUTVA, Türk Solu, Kadro Dergisi, SSCB, Türkiye-SSCB İlişkileri

* Yrd. Doç.Dr., TOBB-ETU Avrasya Çalışmaları Merkezi Müdürü- Ankara/Türkiye
icomak@etu.edu.tr

Giriş

1. Dünya Savaşı ve takip eden yıllar yüzyıllar sürmüş imparatorlukların yıkıldığı ve yerlerine yeni devletlerin kurulduğu bir dönemdir. Osmanlı ve Rusya İmparatorlukları da bu dönemde yıkılarak, yerlerine Türkiye Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği (SSCB) kurulmuştur. Her iki devletin bu dönemde mücadele verdikleri ortak düşmanları (İngiltere), benzer ekonomik, sosyal ve siyasi problemleri vardır. Bu ortaklık ve benzerlikler iki devleti kuruluşlarının ilk yıllarında birbirlerine yakınlaştırsa da, bu devletlerden birinin, SSCB'nin diğerinden çok bariz bir farkı vardır; sahip olduğu ideolojiyi başta yakın çevresindeki ülkeler olmak üzere tüm dünya ülkelerine yaymak.

SSCB tarafından benimsenen sosyalist ideoloji, devletin bu ideolojiyi diğer devletlere de yaymasını öngörmektedir. Bunun için yapılması gereken diğer ülkelerdeki sosyalistlerle işbirliği yaparak, bu ülkelerde sosyalist kadroların yetişmesini sağlamak ve desteklemektir. Bu amaçla, Sovyet yönetim 1921-1938 yılları arasında Moskova'da Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi (KUTVA) kurulmuş, bu üniversiteye sadece SSCB'ye yeni katılan ülkelerden değil, bütün dünya ülkelerinden öğrenci toplayarak, devrimci kadroların yetiştirilmesi misyonu yüklenmiştir. ABD ve Meksika'dan Çin'e kadar pek çok ülkeden öğrenci bu üniversitede eğitim almıştır. Türkiye'den de pek çok kişi Moskova'ya giderek bu üniversitede okumuş, ülkeye döndüklerinde ise bir kısmı TKP içinde sol ideolojiye hizmet etmeye devam ederken bir kısmı da pişmanlık duyarak sol hareketi terk etmiştir.

Makalede, Moskova'da kurulmuş olan Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi (KUTVA) ve bu üniversitenin misyonu hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca, bu üniversitede okumuş Türk öğrencilerinin hatıralarından faydalanılarak KUTVA bünyesinde Türk öğrencilerin okuması için kurulmuş olan Türkiye Sektörü ve Türk öğrenciler hakkında bilgiler derlenmeye çalışılacaktır. Bu öğrencilerin Türk solu üzerindeki etkisine ise kısaca değinilecektir. Makalenin sonunda ise Türkiye sektöründeki eğitim hakkında yazılmış arşiv belgesi niteliğindeki bir rapor incelenecektir.

KUTVA'nın Kuruluşu:

Yeni kurulmuş olan Bolşevik Rusya'da 1917-1920 yılları arası oldukça çalkantılı ve kanlı geçti. Devrimle başlayan iç savaş 1922'ye kadar devam etti. Devrime karşı koyanların acımasızca öldürüldüğü bu dönem, bir gerçeği

daha ortaya koymuştu: Rusya'da ve Rusya'ya katılmakta olan diğer ülkelerde yaşayan halkların çoğu yeni ideolojiyi, yani komünizmi bilmemektedir. Bundan dolayı, Birliğe bağlı Orta Asya, Sibirya ve Kafkasya bölgelerinde yeni yönetimi temsil eden idareciler kendilerinden beklenen görevleri beklendiği ölçüde yerine getirememektedirler.

Bolşeviklerce ele geçirilen yeni ülkelerde komünist bir entelektüel ve idareci sınıfının olmaması, halka yeni ideolojinin anlatılmasını zorlaştırıyordu. Öte yandan, yeni idare tarafından atanan komünist yöneticiler ise ne yöneticiliği, ne de komünizmi biliyorlardı. Ele geçirilen ülkelerde örneğin bir denizci, eski bir asker ya da üniversiteyi bitirememiş bir öğrenci dahi idareci olabiliyordu. Yetişmiş kadroların olmaması en temel eksiklikti. Halka komünizmi anlatacak eğitimcilerin yetiştirilmesi ve bu halkların da bir an önce «komünistleştirilmesi», buralardaki geleneksel toplumsal yapının yıkılıp «Sovyet» toplumunun inşa edilmesi gerekmektedir.

Bolşevik rejim yeni ele geçirilen yerlerde toplum yapısını temellerini ortadan kaldırıp, yeni bir insan tipi (buna sonraki yıllarda “Sovyet insanı”² denecektir) ve yeni bir toplum (Sovyet toplumu) inşa etmek istiyordu. İlerleyen yıllarda, belki de tarihte görülmuş en büyük toplum mühendisliği SSCB’de uygulanacaktı. Bunda büyük ölçüde başarılı olunacak ve değerleri ve yapısı ile Çarlık döneminden çok farklı yeni bir Sovyet toplumu inşa edilecektir.³

Öte yandan, Sovyet yönetiminin en büyük amaçlarından biri, devrimi diğer doğu ülkelerine yaymaktı. Ancak, bunun için kadrolar eksik ve yetersizdi. Bu noktada, hem yeni katılan halklara komünist rejimi anlatacak, hem de devrimi özellikle henüz komünist rejimin hakim olmadığı doğu ülkelerinde yayacak kadroları yetiştirmek gerekiyordu. 3. Komünist Enternasyonal (Komintern) tarafından 10-16 Eylül 1920’de Bakü’de düzenlenen Doğu Halkları Kongresi’nde Aksiyon ve Propaganda Konseyi oluşturulmuştu. Devrimin doğu ülkelerinde yayılmasını sağlamak amacıyla Komisyon bazı tavsiyeler hazırlamıştı. Bunlardan biri de Asya ülkelerinde komünist düşüncüyü yaymak için liderler yetiştirmek amacıyla bir üniversitenin kurulması idi. (Türkeş 1999: 75)

Bu amaçla, 21 Nisan 1921 tarihinde Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi, ya da Rusçadaki kısa adıyla KUTVA kuruldu. Önce Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde kurulan KUTVA, taşıdığı öneme binaen daha son-

ra Komünist Partisi Merkez Komitesinin kontrolüne verildi. Misyonu ise “Leninizm hakkında gerçekleri doğu halklarına anlatacak ve devrimi bütün dünyaya yayacak kadroların yetiştirilmesi” olarak belirlenmişti. (Pravda: 6 Mayıs 1921) Bir başka ifade ile KUTVA'nın amacı “Doğudaki anlaşmalı ve otonom cumhuriyetlerden, otonom eyaletlerden, komünlerden ve milli azınlıklardan gelecek öğrencilerden «siyasi işçilerin» hazırlanmasını organize etmek” idi. (Kuznetsova vd. 1970: 18)

KUTVA'nın kurulduğu dönemde Devrimin getirdiği coşku, kazanılan başarılar, Orta Asya devletlerinin Birliğe katılması, devrimin yakında tüm doğu devletlerinde ve dünyada da gerçekleşeceği inancını doğurmuştu. Bu sebeple KUTVA'da sadece Sovyetler Birliği'ne bağlı doğu ülkelerinin değil, diğer Asya ülkelerinin de ekonomisi, tarihi, kültürü ve hatta devrimci hareketleri de incelenmeye başlandı.

KUTVA'nın en aktif bölümlerinden biri de Çinli öğrencilerin okuduğu Çin Sektörü idi. Bu sektör 1925 yılında üniversiteden ayrılarak ayrı bir üniversite haline getirilir. Üniversiteye ise aynı yıl ölen ve Çin Cumhuriyetinin ilk kurucularından ve ilk Cumhurbaşkanı olan Sun Yat-sen'in adı verilerek, Sun Yat-sen Çin Emekçileri Komünist Üniversitesi haline gelir. (Panin 2012: 154) Ancak bu üniversite 1930 yılına kadar eğitime devam eder. Devrimin Çin'de yayılması SSCB için hiçbir zaman ihmal edilecek bir konu olmamıştır. Bu yüzden, Çinli devrimcilerin yetiştirilmesi amacıyla 1934 yılında KUTVA'ya bünyesinde tekrar Çin sektörü açılır. Bu sektör 1936 yılında KUTVA'dan ayrılarak Milli ve Kolonial Problemler Bilimsel Araştırma Enstitüsü adı ile ayrı bir yapı haline getirilir. (Pantsov 2001: 230)

Bazı Türkçe kaynaklarda KUTVA'nın ilk yıllarda yöneticiliğini Komünist Partisi Merkez Bürosu (SBKP) üyesi Karl Radek'in üstlendiği belirtilse de (Özbek 2005: 240), bu bilgi doğru değildir. Radek 1925-1927 yılları arasında Sun Yatsen Çin Emekçileri Komünist Üniversitesi'nin rektörlüğünü yürütmüş, asla KUTVA'da çalışmamıştır. (Artyomov 2000: 8). Aynı şekilde Sultan Galiyev'in Lenin'in talimatıyla rektörlüğe getirildiği bilgisi de doğru değildir. Rus kaynakları Sultan Galiyev'in KUTVA'da 1921 Ekiminden itibaren sadece ders verdiğini belirtmektedir (Landa 1999: 53).

KUTVA'da sadece doğu ülkelerinden öğrencilerin okuduğunu söylemek yanlış olur. ABD'den gelen öğrenciler olduğunu, hatta bunların bir kısmı-

nın zenci olduğunu kendisi de bir Afro-Amerikalı komünist olan Harry Haywood'dan öğreniyoruz. Haywood yazdığı *Siyah Bolşevik: Bir Afro-Amerikalı Komünistin Otobiyografisi* adlı eserinde KUTVA'daki öğrencilik yıllarını anlatmaktadır. Harry Haywood kardeşi Otto Haywood ile beraber 1925'de KUTVA'da okumaya gelmişti. Bir Rusla evlenen Haywood Hall, Komintern bünyesindeki Zenci Komitesi'nin Başkan Yardımcılığına seçilmişti. Haywood kardeşler 1930'da ABD'ye dönerek komünist faaliyetlere orada devam ettiler. Haywood bize KUTVA'nın ilk yıllarında öğrencilerin büyük kısmının Stalin'den ziyade Troçki taraftarı olduğunu da aktarmaktadır.⁴

Bir başka Afro-Amerikalı olan Lovett Fort-Whiteman 1924 yılında Moskova'da toplanan 3. Enternasyonel'in 5. Kongresine katıldı. Kongrede "Zencilerin Amerika'daki en devrimci sınıf olmalarının mukadder olduğunu" söylüyordu. Fort-Whiteman Moskova'da KUTVA'ya yazıldı ve burada 8 ay eğitim aldı. Daha sonra Şikago'ya dönerek American Negro Labor Congress'i (Amerikan Zenci Emek Kongresi) kurdu ve buradan KUTVA'ya öğrenci göndermeye başladı. Time dergisi onu "siyahların en kızılı" olarak nitelendirdi. Amerikan Komünist Partisi içinde on yıl kadar süren başarısız bir mücadeleden sonra SSCB'ye kaçtı. Burada evlendi ve üniversitede çalıştı. 3 yıl sonra ABD'ye dönme talebi Sovyet otoriteleri tarafından reddedildi. Irk ve sınıf konusunda resmi görüşle örtüşmeyen fikirleri yüzünden Sibiryadaki bir Gulag'a gönderildi. Burada 1939 yılında öldü. (Arsenault 2008: 3)

1925 ve 1938 yılları arasında Afrika ve Orta Amerikalı pek çok zenci (sayılarının 60 ile 90 arasında olduğu tahmin edilmekte) KUTVA'da eğitim gördü. Bu öğrencilere uygulanan 14 aylık eğitim programında Marksist-Leninist teori, ispiyonaj (istihbarat), gerilla savaşı, gizli kodlar ve yeraltı siyasi çalışma teknikleri gibi konular vardı. Amerikalı, İngiliz ve Kanadalı beyazlar ve zenciler arasında ırk yüzünden ciddi tartışmalar çıkıyordu. Bir defasında, böyle bir tartışmadan sonra yapılan soruşturmada iki beyaz ve bir zenci KUTVA'dan atılmıştı.⁵

KUTVA'da Yetişen Ünlü Devrimciler

KUTVA'da yetişen devrimcilerin meşhurlarından bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz: "Çin'de Liu Şab Şi, Peru'da Jose Carlos Mariategui, İran'da İran Komünist Partisi liderlerinden Mikeal Sultanzade, Irak'ta Irak Komünist

Partisi kurucularından Yusuf Salman Yusuf, Lübnan'da Arap Komünist Partisi'nin kurucusu ve teorisyeni Musa Rıdvan-Al Hilmi, bunlardan bazılarısıdır. KUTVA devrimci yetiştirme görevini sadece Moskova'da yapmamış, mezun olan öğrencilerini çeşitli ülkelere göndererek geleneğin devam etmesini sağlamıştır. M. N. Roy ve Philips Allen gibi KUTVA'lılar Meksika ve diğer Latin Amerika ülkelerine giderek örgütlenme içerisinde olmuşlardır. Üçüncü Dünyacı devrim dalgası kısa bir sürede Meksika ve Küba'da kendini göstermiştir (Özbek 2005: 241).

Japonya'dan Sen Katayama, Endonezyalı Tan Malaka, Vietnamlı Ho Chi Minh gibi isimler de KUTVA'dan mezun olup, ülkelerinde önemli konumlara gelmişlerdi (Türkeş 1999: 74).

KUTVA'ya ülke içinden ve ülke dışından az sayıda fakat çok farklı ülkelerden öğrenciler alındı. Bu ülkeler arasında İran, Çin, Vietnam, Kore, Japonya, Filipinler, Orta Asya Türkî Cumhuriyetleri ve Türkiye sayılabilir. KUTVA'nın öğrenci sayısı 1921'de 713 (Tekeli vd 2003: 538.), 1923'te 933 kişiydi. Bunlardan 147'si kadındı. (Timofeyeva 1988: 26-28) Kendisine önemli misyonlar yüklenmiş bu üniversitenin zengin sayılabilecek bir de öğretim üyesi kadrosu vardı. 1924'te 170 öğretim üyesi ders vermekteydi. (Timofeyeva 1988: 52) 1927 yılı kayıtlarına göre KUTVA'da 74 farklı milletten öğrencilerin okuduğu 10 farklı sektör (milliyetlere ayrılmış eğitim grupları) vardı (Tsiperoviç 1999: 96).

KUTVA dışarıya kapalı özel bir eğitim kurumuydu. Eğitim Moskova'da, Putinski Sokağı'ndaki görkemli bir binada yapılıyordu. Kursiyerler için tahsis edilmiş bir de yurdu vardı. Kurum, başarısını kısa sürede kanıtladı. Bölgelerde Moskova'ya bağlı şubeler açıldı. Bakü, İrkustk ve Taşkent'de açılan bu şubelerde, civar ülkelerden öğrenciler eğitim aldılar. Moskova'da ise çeşitli bölgelerden gelen "yoldaşların" katılımı ile "Dünya Devriminin Problemleri" konulu bir tartışma kulübü de kuruldu. (Syezdov 1970: 493) KUTVA bünyesinde kurulan "Millî ve Koloniyal Problemler Akademik Araştırma Derneği (NIANKP) bünyesinde oluşturulan bir grup Afrika çalışmalarına yoğunlaştı. (Tiyambe 2007: 218)

1927'de üniversitenin görevleri arasına bir yenisi daha eklenir. Buna göre üniversite organları, diplomatik ve askerî birimler için gerekli bilgileri toplayıp analiz ederek, ilgili birimlere rapor halinde sunacaktır (Zakanov 1927: 583).

1924'te Lenin'in ölmesi ile SSCB'nin başına geçen J. Stalin de bu üniversiteye büyük önem vermiştir. Daha 1923 yılında, Lenin ölmeden kısa süre önce, üniversitenin adı "Stalin Adına Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi" olarak değiştirilmiştir. (Darya 2010: 10) Stalin'in zaman zaman KUTVA'nın dergisi olan "Lenin'in Bayrağı Altında" da yazı yazdığını; ya da mezuniyet törenine mesaj gönderdiğini; hatta kimi zaman KUTVA öğrencilerini kabul ettiğini görüyoruz (Stalin 1952: 133).

KUTVA 1938 yılına kadar eğitimine devam etti. Daha sonraki yıllarda, özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası ülke dışından gelen öğrencilerin eğitimi misyonu SSCB'deki diğer üniversitelere aktararak KUTVA'nın misyonu sürdürüldü (Timofeyeva 1988: 179).

KUTVA'da Türkiye Sektörü

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde komünizme karşı yeterince ilgi oluşmuştu. 1909 yılında Selanik'te Osmanlı Sosyalist İşçi Federasyonu kurulmuştu. Bunu takiben, 1910 yılında İstanbul'da Hüseyin Hilmi'nin girişimleri ile Osmanlı Sosyalist Fırkası kurulmuş ve bu fırka İştirak gazetesini de çıkartmıştı. Bu Partinin kuruluş ve yönetiminde ayrıca Baha Tefik, Sosyalist gazetesi sahibi Namiğ Hasan, Hamit Suphi ve İnsaniyet gazetesi sahibi İbnüttahir İsmail Faik de görev aldı. (*Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, 1988: 1841). Dolayısı ile Türk toplumu daha Osmanlı döneminde sosyalist fikirler ile tanışmıştı.

Kurtuluş Savaşı sırasında emperyalist güçlere karşı bir mücadelenin verildiği Türkiye'de, başarılı bir "anti-emperyalist devrim" gerçekleştirmiş olan Sovyetler Birliği'ne karşı ilgi hiç de az değildi. Buna bağlı olarak, önceden belli ölçüde var olan komünizme karşı ilginin, devrim sonrası hayranlığa da dönüşerek arttığını görüyoruz.

Ancak, komünist olmak Türkiye'de yeni rejim tarafından tehdit olarak algılanmaya sebep oluyor ve bu sebeple çoğu zaman Türk komünistler ülke dışına kaçıyorlardı. Sovyetlerin ilk yıllarından itibaren Moskova, Türk komünistler için bir cazibe merkeziydi. Türkiye'den kaçan komünistler 1918 yılının Temmuz ayında Moskova Türk Sol Sosyalistler Kurultayı'nı kurdular. Mustafa Suphi bu kurultayda yöneticiydi. Suphi, Müslüman Halklar Komiserliği'ne katıldı ve Yeni Dünya adlı bir gazete çıkardı. Takip eden yıllarda ise, Moskova'ya gizlice gelenlerden bir kısmı hemen KUTVA'ya kaydolarak burada eğitim almaya başladılar (Akar 1989: 13).

KUTVA'da Türk öğrenciler için “Türkiye Sektörü” adı verilen özel bir bölüm oluşturuldu ve burada Türkçe-Rusça eğitim vermeye başlandı. Türkiye’den KUTVA’da eğitim almış ünlü kursiyerler arasında Nazım Hikmet, Nazım Hikmet’in ilk eşi Nezhat Hanım, Vâlâ Nureddin, TKP kurucularından Zehra Kosova, Şevket Süreyya Aydemir, Dr. Şefik Hüsnü Deymer, Mehmet Bozışık, İsmail Bilen gibi dönemin meşhur solcuları sayılabilir.

KUTVA’da okumuş Türk komünistlerle ilgili pek fazla yazılı bilgi mevcut değildir. Bazı “eski tüfek sosyalistler”in hatıralarında geçen tek tük bilgiler dışında bilgi bulmak oldukça zordur. KUTVA’da okumuş Türklerin hatıralarından derleyebildiğimiz kadarıyla KUTVA’da eğitim hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

KUTVA’da Eğitim

Kurulduğu ilk yıl olan 1921’den itibaren KUTVA’da Türk öğrencilerin okuduğunu görmekteyiz. Türk öğrenciler KUTVA’da daha çok sosyal konularla ilgilidirler. Vâla Nurettin’in aktardığına göre, Rusya tarihi ve 1905-1917 arası Rus devrim tarihi gibi konular okutulmaktaydı. Öğrenciler ayrıca, Orta Doğu ve Asya’daki siyasi konuları bolca aktaran *Novi Vostok* (Yeni Doğu) gibi yayın organlarını da takip ederek, devrimin bu ülkelere nasıl yayılabileceğini konuşuyorlardı. Derslerde bir taraftan Lenin, Marks, Buharin, Hobson ve Sombort gibi komünist düşünür ve devrimcilerin yazdıkları okutulurken, bir taraftan da, tarihsel materyalizm, sermaye ve artı değer gibi teorik kavramlar öğretiliyordu (Türkeş 1999: 80).

Bu müfredat öğrencilere sadece Rus kökenli hocalar tarafından değil, Sultan Galiyev, Turar Rıskulov, Neriman Nerimanov ve Ahmet Baytursun gibi Müslüman ve Türk kökenli isimler tarafından da öğretiliyordu. (Türkeş 1999: 80) Müslüman ve Türk kökenli bu rehberler, Türk öğrencilerinin kendilerine verilmek istenen öğretiyi daha içten benimsemelerine yol açıyordu. Örneğin, Şevket Süreyya Aydemir’in üzerinde Sultan Galiyev etkisinin Kadro hareketi yıllarında, hatta ömür boyu devam ettiğini söylemek abartı olmaz (Demirci 2006: 37).

1922-23 öğretim yılında KUTVA’da görülen dersler şunlardı:

Hazırlık Dersleri: Coğrafya, Matematik, Fizik ve Kimya, Biyoloji, Sosyal Gelişmeler Tarihi, Siyasi İktisat, Rusça.

İlk Dönem Dersleri: İktisadi Coğrafya, Siyasi İktisat, Fizik ve Kimya, Biyoloji, Fiziki Coğrafya, Matematik, Rusça Dilbilgisi.

İkinci Dönem Dersleri: Siyasi İktisat, İktisadi Coğrafya, Avrupa Tarihi, Biyoloji, Matematik, Fizik ve Kimya.

Üçüncü Dönem Dersleri:

1-Ana Grup: İktisadi Yapıların Gelişme Tarihi, Tarihsel Materyalizm, İktisadi Coğrafya, Biyoloji.

2-İktisat Grubu: Siyasi İktisat, Tarihi Materyalizm, İktisadi Yapıların Gelişme Tarihi.

3-Tarih Grubu: Rusya Tarihi, Avrupa Tarihi.

4-Fen Bilimleri Grubu: Matematik, Geometri, Trigonometri, Fizik, Kimya, Biyoloji, Coğrafya, Rusça (Türkeş 1999: 79).

KUTVA'da Türk Öğrenciler

Gizli yollardan Moskova'ya giderek KUTVA'da okuyan pek çok Türk olduğu bilinmekle beraber, bunların sayıları hakkında kesin bir bilgimiz yoktur. KUTVA'da toplamda kaç Türk öğrenci okumuştur? Hiçbir kaynakta net bir sayı belirtilmemekle birlikte KUTVA'ya gönderilen öğrenci sayısı Hasan Kaşarcı'ya göre 400 kişi civarında. Ama Kaşarcı, bu gidenlerin birçoğundan davaya yarar gelmediğine inanıyor (Akar 1989: 44). Eldeki az sayıda kaynaktan bazı meşhur KUTVA mezunları hakkında derlediğimiz bilgiler ise oldukça sınırlıdır. Şimdi bu isimlerden ve KUTVA maceralarından kısaca bahsetmeye çalışacağız.

Bahsedeceğimiz KUTVA mezunlarından ilki Nazım Hikmet'tir. Nazım Hikmet KUTVA'nın ilk öğrencileri arasında yer alır. Kendi ifadesine göre "Hakikatı aramak için" 30 Eylül 1921'de 19 yaşındayken İstanbul'dan Rus Mültecisi götürmekte olan bir gemi ile gizlice Batum'a geçer. Bir süre Batum'da kaldıktan sonra Tiflis üzerinden, yanlarında kara yoluyla Batum'a gelmiş olan Şevket Süreyya Aydemir ve karısı Leman, Vala Nureddin ve Ahmet Cevat Emre ile buluşur. Ahmet Cevat Emre Batum'da "Yeni Dünya" adlı Marksist bir gazete çıkarmaktadır. Bakü'ye ticaret için gelmiş bir tüccar iken, Mustafa Suphi ile tanışıp TKP'ye girmişti. Önceden tanıdığı bir Rus profesörün teklifi üzerine Moskova'da bir üniversitede ders vermeyi kabul

eder. Ancak, bir şartı vardır. Yanındaki gençleri de Moskova'ya götürecektir. Gürcü lider Arjenikidze'nin bu şartı kabul etmesiyle hemen bir yol tezkeresi düzenlenir ve Nazım Hikmet, Ş. Süreyya Aydemir, Aydemir'in karısı Leman ve Vala Nureddin ile beraber Moskova'ya gelirler (Nureddin 1965: 286). Bundan da anlaşıldığına göre, bu isimlerin hiçbiri başlangıçta KUTVA'da okumak amacıyla Türkiye'den ayrılmış öğrencilerdir. Ama kader hepsini bu okulda birleştirir.

Ahmet Cevat 1924'te yurda döner ve sol hareketten uzaklaşır. Daha sonra da Çanakkale'den milletvekili olur. Nazım, Ahmet Cevat'ı şöyle anlatır: "El-lisinde var herhalde. Türkiye'deyken kooperatifçilik ve Türk grameri üstüne kitaplar yazmış. Abdülhamit devrinde jöntürklük edip Fizan'a sürülmüş. (...) Çarlık yıkıldıktan sonra Bakü'ye gelmiş ticaret için, sonra Suphi'yle tanışıp partiye girmiş. (...) Fransızca bilir, Rusça bilir, Rumca bilir. Marksizmin kimi teorilerini, mesela 'artı, değer' teorisini, ondan öğrendim. (...) Moskova'ya beraber geldik. Üniversitede hoca oldu." (Hikmet 1969: 424-425).

Kaderin bir başka cilvesi de Nazım KUTVA'da okurken, öz dayısı Ali Fuat Cebesoy'un Moskova Büyükelçisi olmasıdır. Hatta Nazım ailesine yazdığı bazı mektupları dayısı vasıtası ile gönderir (Aydemir 1986: 106).

Nazım ve Va-Nu (Vala Nureddin) Moskova yıllarında birbirlerinden hiç ayrılmazlar. KUTVA'da da beraberdirler. Moskova'ya KUTVA'nın tatilde olduğu bir dönemde varırlar. Öğrenciler Moskova dışında Udelnaya bölgesinde yaz kampındadırlar. Kendilerine kısa süre sonra Ankara'dan gelmiş olan Sadrettin Celal, Vedat Nedim Tör ve İstanbul'dan gelen Sakallı Celal de katılır (Sülker 1975: 147-148).

Nazım'ın yakın dostu Radi Fiş⁶, Nazım'ın KUTVA dönemini şöyle anlatır:

"Nazım Moskova'da KUTVA'ya kayıt olur. Bu yıllarda Asya'nın pek çok ülkesinden devrimci gençlerle birlikte okur. Genç Türk şair, daha dördüncü yılında dünyada görülmemiş bir toplum oluşturan devrim Rusyası'nın kahramanca atmosferine kendini kaptırır... KUTVA'nın diğer öğrencileriyle birlikte Nazım subbotniklerde⁷ çalışır. İşçi gruplarıyla beraber Moskova dışındaki ilk tarım komünlerinden ekmek toplar. KUTVA öğrencilerinin fabrika kulüplerinde yaptıkları tiyatro ve pandomim gösterilerine katılır (Fiş 1960: 34-35).

Moskova'ya geldiğinde henüz 19 yaşında olan Nazım, KUTVA'da düzenlenen bir edebiyat gecesinde devrimin büyük şairi Mayakovski ile karşılaşır. Mayakovski'nin gerek şiiri, gerekse şiir okuma tarzı Nazım'ın üzerinde çok tesirli olur (Fiş 1960: 37). Nazım'ın basamaklı şiir yazma tekniğini Mayakovski'den aldığı söylenir.

Nazım KUTVA'nın Türk öğrencilerinin okuduğu Türkiye Sektörü'nden başka, Fransız Sektörü'nde hazırlık bölümüne yazılır. Bunda amacı Fransızcasını ilerletmektir (Sülker 1975: 168).

KUTVA öğrencilerinden İhsan Taşdelen 1975 yılında Yeni İstanbul gazetesinde yayınlanan hatıratında, Nazım Hikmet ve Vala Nurettin'in Moskova'da Komünist Gençlik Teşkilatı içindeki Türk Politbüro'nun yedek üyeleri olduğunu belirtir (Sülker 1975: 179).

Lenin öldüğünde, naaşının başında beşer dakikalık saygı nöbeti tutulmuştur. Türklerden Nazım ve bir başka öğrenci bu nöbeti tutmak için seçilmişlerdir (Sülker 1975: 176).

Nazım'ın ilerleyen yıllarda kıdeminden dolayı KUTVA'daki Türk öğrencilere ders verdiğini, yaz aylarında Udelnaya'da kurulan kampta Türk öğrencilerinden sorumlu kişi olduğunu da görüyoruz. Öğrencileri her sabah toplayıp Pravda gazetesinde yayınlanan makaleleri öğrencilere yorumlayan Nazım, kimi zaman da öğrencilere ateşli nutuklar atardı. Şevket Süreyya Aydemir'e göre, kitap ve teori ile arası pek iyi olmayan Nazım'ın bu eksikliğini Vala Nurettin kapatırdı. Kamplardaki tartışmalarda heyecanlı konuşmalar yerini teorik tartışmalara bırakınca devreye hemen Vala Nurettin girerdi (Sülker 1976: 179-180).

Arkadaşları Nazım'ın teoriyle arasının çok fazla iyi olmadığını, işin daha çok şiir, sanat ve duygu yönüyle ilgilendiğini belirtirler. Nazım ve arkadaşları KUTVA'da bir de "6 Ağustos 1921 Hücresi" kurmuşlardır. Hücrenin aldığı bir karar bu duygusallığı açığa vurmaktadır. Hücrenin üç üyesi bir gece toplanarak, ideolojiye zarar verecek her engeli yok etme kararı alırlar. Bu kapsama giren Şevket Süreyya'nın 15 yaşındaki eşi Leman'ın Nazım tarafından öldürülmesi kararı alınır. Ertesi gün Nazım, Leman'ı suda boğmak üzere gezme bahanesi ile nehir kenarına götürür. O sırada eve erken dönen Şevket Süreyya, karısını evde bulamayınca nehir kenarına gider ve onları nehir kenarında bulur. Bu şekilde Nazım planını gerçekleştiremez. Yıllar

sonra, 1950 yılında hapisten çıkan Nazım, bir gün Aydemir'in evine konuk olur. Bir zamanlar öldürmeyi planladığı Leman hanımın olgunlaştığını ve "mükemmel bir ev hanımı" haline geldiğini görür ve onu öldürmeyi tasarladığından dolayı pişman olur (Göktürk 1977: 88-89).

Nazım Hikmet 1924 ortalarında ülkeye döner. Vala Nurettin ise Moskova'da bir Ermeni kadınla evlenir ve Nazım'dan bir yıl sonra, 1925 ortalarında yurda döner (Tunçay 2002: 20).

Şevket Süreyya Aydemir de, KUTVA'ya Nazım'la birlikte giden ilk öğrencilerdendir. Aydemir'in 1921'de Batum ve Tiflis üzerinden Nazım Hikmet'le beraber Moskova'ya geldiğinden yukarıda bahsedilmişti. Kısa süre Moskova'da kendileri için gösterilen lüks bir otelde kalan grup, daha sonra KUTVA öğrencilerinin bulunduğu Udelnaya'daki kampa giderler. Nazım önce gitmek istemez ama Aydemir ve Vala Nurettin tarafından ikna edilir. Kamp hayatı renkli geçmektedir. Yeni arkadaşlarla tanışır, birbirlerini eleştirdikleri ve özeleştirir yaptıkları "karakteristika" seanslarına katılırlar. Kampta işleri nöbetleşe öğrenciler yapmaktadır (Tekeli vd 2003: 61).

Yaz sonunda Moskova'ya dönen öğrenciler KUTVA'daki normal eğitimlerine başlarlar. Esnek bir eğitim verilen KUTVA'da İngilizce, Almanca, Fransızca, Farsça, Arapça, Japonca ve Çince eğitim verilmektedir. Yeni gelen Türk öğrencilerin bir grup oluşturması ile Türkçe dersler de vermeye başlanır. 84 ülkeden öğrencileri olan okulda, ayrıca Sovyet Cumhuriyetlerinden olup da, savaş sebebiyle eğitimleri yarıda kalmış olanlar da vardır. Politika, İktisat ve İşçi Sınıfı Tarihi adlı üç fakülte mevcuttur. Eğitim üç yıl olarak planlanmıştır, ancak parti ihtiyaç duyarsa bu süre bitmeden de öğrenciler ülkelerine geri dönebilmektedirler. Şevket Süreyya'nın da iki yıl sonra ülkeye geri döndüğünü görüyoruz. Daha sonraki yıllarda yazdığı hatıralarında bu yıllara eleştiri ile yaklaşacak olan Şevket Süreyya, KUTVA'da verilen eğitimi şöyle tasvir etmektedir:

"Biz kolektif bir kadrolaşmanın standart formülleri içinde yetiştirilmiştik. O havanın içinde ben değil bizler vardık. Hatta bizler bile değildik. O sıralandığımız saflarda biz ruh ve fikir yapımıza damgasını vurmakla kalmayan etkinin, kolektif bir akımın, standart bir dünya görüşünün, sadece sıradan askerleri, hatta robotlarıydık. Bu saflarda yoğunlaşımın acayip ama hiç yadırgamadığımız çarkları içinde bir hammaddeydik. Bu çarkların düğmeleri,

manivelaları kim bilir hangi ellerle, hangi kafa ve merkezlerden harekete getiriliyorlardı. Ama biz bu oluşuma kendimizi bütünümlü vererek, her nefes alışımızda vardığımız aşamadan kayıtsız şartsız memnun, yoğrulup duruyorduk”.

Bu yoğruluşların düzenlendiği garip imalathane bizim üniversitemizdi ve bu üniversite başka bir üniversite idi. Bir takım yarınki savaşlar için, başka türlü savaşçılar, öncüler hazırlayan, hem dünyasal, hem mistik bir arena. Dünyanın yedi iklim dört bucağından gelen yüzlerce genç insan, bu çatının altında hem kendi kendilerini geleceğin bilinmeyen serüvenleri için hazırlıyorlardı, hem de o göze görünmez, ama hesaplı, karışık tertipler içinde yarınki misyonlarına hazırlanıyorlardı. Gerçi üniversitede ilk bakışta hiçbir olağanüstü hal göze çarpmazdı, ama bir de o sakin gibi görünen fırtınalı akışlarını görebilmeliydi.” (Aydemir 1979: 61-62).

Üniversitedeki atmosferi kendine has edebi üslubuyla böyle tasvir etmektedir Şevket Süreyya. Üniversite öğrencilerinin toplantı yapabilmesi için Chate Noir adlı sinema salonu tahsis edilmiştir. Ama bazen başka yerlerdeki toplantılara da katılmaktadırlar. “Zaman zaman Moskova çevresindeki eski fabrikaların, Mahorka (bir nevi değersiz yaprak tütünü) kokan yarı atölye toplantı yerlerine de giderdik. Nitekim Stalin’i ilk defa böyle bir yerde dinledim.” (Aydemir 1979: 65). Tabi her zaman dinleyici değil bazen konuşmacı oldukları durumlar da oluyordu. 1922 sonunda Türkiye’de TKP üyeleri tutuklandığında, Şevket Süreyya Türk büyükelçiliği önünde bir protesto tertiplemiş, bir kamyonun üzerine çıkarak ateşli bir konuşma yapmıştır. “Benim böyle bir hava içinde Türkiye Büyükelçiliği önünde, gene bir kamyonun sanki bütün dünya ufuklarını yumruklayarak çınlayan haykırışlarımı, o zaman elçilikte askeri görevli Saffet Bey (Arıkan, eski bakan ve CHP Genel Sekreteri) diğer görevlilerle birlikte balkondan dinlemişlerdi (Aydemir 1979: 65).

Okulun bir müdürü olmasına rağmen, öğrenci komiteleri idarede çok etkindirler. Sabah eğitime İsveç jimnastiği ile başlanır. Öğrencilere zaman zaman silah talimi de yaptırılır. Yemekhanede bazı işler ortak yapılmakta ve öğrencilere haftada bir sıra gelmektedir. Türk öğrenciler okulda başarılıdırlar. Kısa süre sonra Şevket Süreyya askerî komitenin, Nazım Hikmet de sanat komitesinin başı seçilir (Nurettin 1965: 325).

Atila İlhan, Aydemir'in Sultan Galiyev'in fikirlerinden etkilendiğini yazmaktadır (2000). Galiyev'in bir süre sonra sistem dışına itildiği ve Stalin'in görüşlerinin hakim olduğu bir ortamda, Şevket Süreyya Galiyevciliğini çok ortaya koyamamış gibi görünmektedir. Şevket Süreyya'nın daha sonraki yıllarda Kadro Dergisi'nde savunacağı ulusal kurtuluş hareketi ile ilgili düşüncelerinin şekillenmesinde Sultan Galiyev'den etkilendiği aşikârdır. (Yanardağ 1988: 179-181). İsmail Hüsrev Tökin'in kendisiyle yapılan bir röportajda söylediğine göre, Galiyev'le ne Şevket Süreyya, ne de kendisi de bir KUTVA öğrencisi olan İsmail Hüsrev Tökin tanışmamıştır (Ertan 1994: 296–297). Oysa Şevket Süreyya KUTVA'ya 1921'de girmişti ve Sultan Galiyev KUTVA'nın kurulduğu 1921 Ekiminden itibaren KUTVA'da ders vermeye başlamıştı (Landa 1999: 53). Türk öğrencilerinin derslerine girmemiş olsa bile, her ikisi de aynı dönemde KUTVA'daydılar.

Şevket Süreyya KUTVA'daki eğitimini tamamlayamadan, 1923 sonlarında ülkeye geri döndü (Göktürk 1977: 114). Aydemir Türkiye'ye döndükten sonra sol faaliyetlere devam etti. 1925 yılında tutuklandı ve 10 yıl hapse mahkûm edildi. 1927 yılında çıkan genel aftan yararlanarak özgür kaldı. Bu tarihten itibaren ise Kemalist bir çizgiye kaydı. İlerleyen yıllarda, Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatını ve fikirlerini anlattığı üç ciltlik Tek Adam isimli kitabını yayınladı. 1932-35 yılları arasında Atatürk'ün talebiyle çıkarılan Kadro dergisinde yer aldı. Fikirleri ve faaliyetleri Sovyetler tarafından yakından takip edildi. 1937 yılında SSCB'nin resmî istihbarat örgütü olan NKVD tarafından yazılan bir raporda kendisinin “Kemal'in tarafına geçtiği” ve “kendi komünist faaliyetlerini fikirsel komünizmin bir parçası saydığı” ifade edilmektedir (Akbulut 2010: 61).

Aydemir'in Ankara'da, Moskova'dan hocası olan Ahmet Cevat'ın sayesinde Milli Eğitim Bakanlığı Yüksek ve Teknik Öğretim Genel Müdür Yardımcılığı'na, daha sonra da Ticaret Lisesi Müdürlüğüne getirilmiştir. Şevket Süreyya'nın bu görevlere getirilmesi, onun artık Kemalist iktidar tarafından başışlandığını ve aklandığını göstermesi bakımından önemlidir (Demirci 2006: 39).

Nazım Hikmet ve Şevket Süreyya ile aynı dönemde KUTVA'da okuyan bir başka isim de Vedat Nedim Tör'dür. 1925–1927 yılları arasında TKP'nin genel sekreteri Sefik Hüsnü'nün yurtdışında bulunması nedeniyle Vedat Nedim Tör, bu görevi (genel sekreterlik görevini) yürütmüştür. 1934'te yapılan

TKP Merkez Komitesi'nin Dış Büro toplantısında kabul edilen bir raporda Vedat Nedim Tör'in açıkça baştan beri polis ajanı olduğu, SSCB'ye gelen Türk öğrencileri grubunu dağıtmakla görevli olduğu, hedefinin partiyi yok etmek olduğu, yazmaktadır (Akbulut 2010: 49). Bu kanaatin oluşmasında Tör'ün 1927 tevkifatında polise bildiklerini anlatması etkili olmuştur.

KUTVA ile ilgili olarak zikredeceğimiz bir başka ünlü Türk komünist de Dr. Şefik Hüsni Deymer'dir. 1887'de Selanik'te doğan Deymer, Paris Sorbon Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden emraz-ı asabiyye ve kalb mütehassısı olarak mezun oldu. Şefik Hüsni Deymer işgal altındaki İstanbul'da arkadaşları ressam Namık Kemal Bey, Hilmioğlu Hakkı Bey, Ethem Nejat beylerle beraber Türkiye'nin ilk legal Marksist partisi olan Türkiye İşçi-Çiftçi Sosyalist Partisi'nin kurucularından ve ilk genel sekreteri idi. Deymer, Aydınlık isimli legal bir Marksist dergi de çıkarmıştı. Yazılarında ve KUTVA'da bulunduğu dönemde "B. Ferdi" takma adını kullanıyordu (Akbulut 2010: 31-33).

Daha önce muhtelif defalar Moskova'ya gelmiş olan Şefik Hüsni, 1933 yılında tekrar Moskova'ya gelerek, Komintern'in Doğu Sekreterliği'nde çalışmaya başladı. Aynı zamanda KUTVA'da Türk öğrencilerinden oluşan bir gruba da öğretmenlik yapmaya başladı. (Akbulut 2010: 53). Şefik Hüsni 1919 tarihinde Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın kurucularından ve Türkiye Komünist Partisi'nin yayın organı Aydınlık'ı çıkaran kişi olmasına rağmen, Komintern ve NKVD'nin 1937'de kendisi hakkında hazırladıkları belgelerde "kötü bir teşkilatçı", "liberal yönleri olan" ve "yönetme becerisi olmayan" bir kişi olarak bahsetmeleri de ilginçtir (Akbulut 2010: 60-61).

Dönemin önde gelen komünistlerinden Laz İsmail lakaplı İsmail Bilen de 1925-27 arasında KUTVA'da okudu. Üç yıllık üniversitenin birinci yılında Bilen hem Rusça öğrenir, hem de tercüman vasıtasıyla dersleri dinler. KUTVA'daki Türk seksiyonu Parti Komitesi'ne sekreter ve üniversite parti komitesine üye seçilir. Bilen yurda döndükten bir süre sonra tutuklandı. 1934'de SSCB'ye gitti ve ölene kadar orada kaldı. SSCB'de bulunduğu dönemde Komintern'de çalıştı (Tüstav Yay. 2004: 30-33).

KUTVA'da okuyan bir diğer ünlü isim de İsmail Hüsrev Tökin'dir. 1922-25 yılları arasında KUTVA'da okumuş, hatta bir süre de okutmanlık yapmıştır. İsmail Hüsrev 1922 sonunda KUTVA'da eğitime başlamış ve burada çok iyi bir performans göstermiştir. Hocasıyla beraber pek çok seminer düzenler.

1925 sonunda KUTVA'dan ayrılırken kendisine “lektör”, yani öğretim üyesi ünvanı verilir⁸ ve Kızıl Profesör Üniversitesi'nde okuyarak profesör olması teklif edilirse de, o Türkiye'ye dönmeyi tercih eder. 1926 başında ülkeye, gidişinde olduğu gibi pasaportsuz olarak bir Rus şilebiyle döner (Tekeli vd 2003:109-110).

Bu tarz pasaportsuz giriş çıkışlar KUTVA öğrencileri için sıkça izlenen bir yoldur. Ülkeye pasaportsuz giriş yapmaktan tutuklanıp kısa bir süre hapis yatan İsmail Hüsrev, takip eden dönemde koğuştuermalardan yılarak Vala Nurettin ile beraber TKP'den ayrılır. İsmail Hüsrev'in hareketten ayrılmasında başka faktörler de vardır. Hüsrev, Sovyetlerin diğer “milli kurtuluş hareketlerini komünizmin bir yedek gücü, daha doğrusu uydusu olarak” görmüştür. Buna göre, komünizm ile kapitalizm arasında bir fark kalmamaktadır. Ayrıca İsmail Hüsrev'in TKP'den ayrılmasının bir diğer sebebi, babasına Rusya'ya tıp eğitimi için gittiğini söylemesine rağmen bunu yapmaması üzerine, milli mücadelede cepheye sürekli cephane taşımasından dolayı Milli Mücadele önderlerinden sürekli takdir almış babasında oluşan hayal kırıklığıdır. Hüsrev, yabancı bir hareketin içinde yer almış olmanın anlamsızlığını görür (Tekeli vd 2003:111).

1956-1973 yılları arasında TKP'nin Genel Sekreteri olan Zeki Baştımar da bir KUTVA öğrencisiydi. Trabzon Öğretmen Okulu'nda iken sosyalist harekete katılan Baştımar, okulu bitirince 1926 yılında KUTVA'ya gönderilir. Burada üç yıl eğitim alır. Yurda döndüğünde Nazım Hikmet, Hamdi Şamilof⁹ ve Sarı Mustafa'nın başı çektiği TKP içindeki muhalefet hareketinde yer aldı. 1932'de tutuklanarak 1 yıl hapis cezası aldı. 1934'te tekrar KUTVA'ya gitti. Petrov takma adını kullandığı bu dönemde KUTVA'da hem öğrencilik, hem de öğretmenlik yaptı. 1937'de ülkeye dönüşünden sonra bir akrabası vasıtasıyla Başvekâlet Kütüphanesi'nde tercüman olarak çalıştı. Baştımar, Tolstoy'un *Harp ve Sulh* ve *Mujikler* adlı romanlarını ve Puşkin'in *Erzurum Yolculuğu* adlı kitabını Türkçe'ye çeviren kişidir (Akbulut 2010: 9).

KUTVA'da okumuş bir başka isim de Nail. V. Çakırhan'dır. Çakırhan 1946 seçimleri öncesinde kısa süreli Bayar-Menderes ittifakı ile TKP arasındaki yakınlaşmanın mimarlarından. 1934-37 arasında üç yıl KUTVA'da okumuştur. 1934'te hapisten çıktıktan hemen sonra Hopa üzerinden tek başına Gürcistan'a, oradan da Moskova'ya geçmiş. Çakırhan KUTVA'da bulunan diğer Türk öğrencilerle birlikte ekonomi-politik, materyalist felsefe ve dünya

sınıf mücadelesi gibi dersler almıştır. “Böylelikle politik ve teorik bilinçlenmemizin ufku genişliyor ve daha yetkin kadrolar haline geliyorduk” diyor Çakırhan. Diğer bazı KUTVA’lılarda görüldüğü gibi Çakırhan Moskova’da bir de evlilik yapmış ve bir çocuğu olmuştur. “Halen görüşür, gelir gideriz. O dönemin bir hatırasıdır bana oğlum” diye ekliyor kendisi ile yapılan bir röportajda (Akar 1989: 99).

Türkiye Komünist Partisi adına 1934-37 yılları arasında KUTVA’da eğitim görmüş Zehra Kosova ise anılarında KUTVA’daki eğitimi şöyle anlatır:

6 Eylül 1934’te derslere başladık. Ders gördüğümüz okul çok büyüktü... Her gün saat 7’de kalkılır, önce bir salonda jimnastik hocasının nezaretinde idman yapılırdı. İdmana başlamak için doktor kontrolünden geçmek şarttı. Ardından duşumuzu alır ve kahvaltıya otururduk. Saat dokuzda başlayan derse, onda ara verilir, teneffüse çıkılır, sonra tekrar derse girilir ve on iki de yemek paydosu verilirdi. Öğleden sonra derslere devam ederdik. Gördüğümüz dersler arasında tarih, iktisat, inkılâplar tarihi, sosyalizmin temel kuralları, parti tarihi, Türkçe, matematik, coğrafya önemli yer tutuyordu.” (Kosova 1996: 102)

Kosova’nın anlatımlarından 1936’da KUTVA’daki Türkiye sektörünün şefliğini Baytar Salih lakabıyla bilinen Salih Hacıoğlu’nun, 1937 yılında Ferdi takma adını kullanan Şefik Hüsnü’nün (Deymer) yaptığını öğreniyoruz. Baytar Salih daha sonra Stalin tarafından sürgüne gönderilir ve orada da ölür (Kosova 1996: 106).

Zehra Kosova’nın aktardığına göre, KUTVA’da birinci, ikinci ve üçüncü sınıflar vardır. Her ülkenin vatandaşları kendi gruplarında ana dillerinde ve kendi milletlerinden hocalardan ders almaktadırlar. Bu hocaların bazıları Rusça da bilmektedir. Herkes kendi ülkesinin komünist partisi adına eğitim almaktadır ve Türk öğrenciler de TKP adına buraya gelmişlerdir. “Enternasyonel bir yapısı olan okulda Çinli, Hintli, Japon, Fransız, İngiliz velhasıl her milletten öğrenci vardı. Bunların tümü kendi ülkelerindeki komünist partilerin üyesi idiler. Biz de oraya Türkiye Komünist Partisi adına gelmiştik.” (Kosova 1996: 103)

Türkiye’de KUTVA Ekolü

Türkiye’deki komünistler arasında ilk belirgin ayrılık 1929 yılında baş gösterir. Türkiye Komünist Partisinden olup, *Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi-*

tesî'nde eğitim almış Şefik Hüsnü, Hasan Ali Ediz, Baytar Ali Cevdet olmak üzere *Aydınlık* ağırlıklı kadro ile, Nazım Hikmet, Mustafa Börklüce, Hamdi Şamilof gibi kadrolar *Muvafakat* ve *Muhalefet* adı altında ikiye bölünürler. Ancak Muhalefet grubunun kadroları eğitilmiş ve daha popüler olmaları sebebiyle Muvafakat' a karşı üstünlük sağlar (Babalık 2005: 54).

1927'ye kadar legal olarak devam eden faaliyetler, bu tarihten itibaren illegal olmaya başlar. 1927 ile 1932 yılları arasında illegal olarak çıkarılan dergiler içerikleriyle de legaliteden çok illegaliteye kaymıştır. 1931 yılında yayın hayatına başlayan Kızıl İstanbul dağıtmış olduğu gizli bildirimlerde hükümete, yönetim ve seçim sistemine karşı eleştirileri ağır bir dille halka aktarmıştır. Ancak, 1932'ye gelindiğinde TKP'nin gizli çalışmaları hızla artarken çoğu Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nden eğitilmiş beyin takımı dört büyük tutuklama ile ağır kayıplar vermiştir. Nazım Hikmet, Mart 1933'ten Ağustos 1934'e kadar Bursa Cezaevi'nde tutuklu kalmıştır. Mayıs 1933 tutuklamaları sırasında Hamdi Şamilof ve Musolini Ahmet gibi Muhalefet liderlerinin sorgulanması haberleri, TKP'nin en güçlü kanadı olan Muhalefet'in komünist çevreler tarafından itibarını yitirmesine sebep olmuştur.

Şevket Süreyya, Vedat Nedim ve İsmail Hüsrev (Tökin) gibi KUTVA'lılar 1932 yılında Kadro dergisini çıkarmıştır. Aslında derginin kurulması Atatürk tarafından istenmiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Burhan Asaf Belge de derginin kurucularındandır. Dergiye yüklenen misyon Kemalizm'in teorisini oluşturmaktır. Dergiyi çıkaran ve isimlerini yukarıda zikrettiğimiz KUTVA'lılar, burada aldıkları eğitim sırasında çok sağlam bir teorik altyapıya sahip olmuşlardır. Ancak, dergi ilerleyen sayılarda rejimi eleştirmeye başlar. Çoğu KUTVA kökenli olan Kadro yazarlarına Marksizme kaydıkları eleştirisi yapılır. 36 sayı yayınlanan Kadro dergisi 1935 yılında kapanır (Demirci 2006: 50).

KUTVA Hakkında Bir Rapor

Aşağıda okuyacağınız belge bu üniversitenin Türk öğrencilerinin okuduğu Türkiye Sektörü (bölümü) ile ilgili hazırlanmış bir rapordur. Raporun kimin tarafından ve hangi tarihte yazıldığı belli değildir. Ancak latin harfleriyle yazılmış olması 1928 yılından sonra yazıldığını gösteriyor. Ayrıca metinde geçen "kollektif" (Rusça: ekip, çalışma arkadaşları) ve "seka" (Rusça: Tsentralniy Komitet, "Merkezi Komite" ifadesinin kısaltılmış hali) gibi ifa-

deler, raporu yazan kişinin çok iyi Rusça bildiğini ve uzun süredir Rusya'da kaldığını göstermektedir. Raporda dikkati çeken bir başka nokta ise; şahıs isimlerinin sadece baş harflerinin kullanılmasıdır. Bundan da anlaşıldığı üzere raporu yazan kişi tedbire ve gizliliğe azami özen göstermektedir. Metnin Türkçe olarak ve daktilo ile yazılmıştır. Rusya Devlet Sosyal ve Politik Tarih Arşivi'nde bulunan raporun tam metnini hiçbir değişiklik yapmadan dikkatlerinize sunuyoruz.

“30 ikinci teşrin¹⁰ günü toplanan harici büro, mektebe ait görüşülen işleri aşğıdaki karara bağlar:

Mektep, fırkaya genç, sağlam savaşçılar yetiştirmek için kurulmuş ve bunun için çalışan bir terbiye ocağıdır. Bu bakımdan mektep, bir taraftan, talebe yoldaşlara bir fırka savaşçısına lazım olan bilgiyi verir, diğer taraftan da onları tam bir fırkacı olarak, fırka disiplini benimsenmiş, çalışkan ve girişken yetiştirmek ve ondan bu sahadaki eksiklerini gidermek, küçük burjuva artıklarını en aza düşürmek için çalışır.

Talebe arkadaşlar memlekete döndükleri zaman yetişkinliklerine göre yerler tutacakları için, kendi başlarına fırka sekasinin emir ve isteklerini hayata geçirebilecek gibi yetiştirilmelidir. Hem derslerde, hem de paylarına düşen içtimai işlerde talebenin idarecilik kabiliyetleri ve inisiyatifleri yükseltilmelidir. Onun için mektep idaresi ve öğreticiler talebe yoldaşlarla çok sıkı bağlı bulunmalıdır. Ayrı içtimai işleri üzerine alan yoldaşlara ve onların kolektiflerine işleri ve çalışmaları hakkında yol gösterilmelidir. Bu, talebe yoldaşlara kolektif işlerinin nasıl iyi ve tamam yapılacağını gösterir. Fakat bu, hiç bir zaman, talebe arkadaşlara her vakit, her hangi bir işi yapmak veya bir şeyi anlamak için başlarında bir yetişkin yol göstericiyi aratacak gibi olmamalıdır. Bunun için mektep idaresi ve öğreticiler yardım ve yol göstermek için beraber buldukları kolektiflerde arkadaşların kendi kafalarını işletmelerini, kendilerini bu gibi işlere alıştırmalarını temin eden bir yoldan yürümelidirler.

Talebe yoldaşların iyi taraflarını daha çok açmak, kötü ve eksik taraflarını da azaltmak için, mektep idaresi ve öğreticiler talebeyle candan bağlı olmalı, onları yakın görmelidir. Onlara kendilerini ve isteklerini iyice açmak imkânlarını vermelidirler. Bu, müdür ve öğreticilerin, talebenin istek ve zorlarını daha iyi anlamalarını kolaylaştırır. Buna göre de müdür ve öğreticiler

onlara yol gösterebilirler, onları yetiştirebilirler. Bu da talebe yanında müdür ve öğreticilerinin otoritesini yükseltir. O zaman bu otorite formal değil içten gelen, sevgi ve saygıya dayanan bir otorite olacaktır. İstenilen ve beklenen otorite de budur. Böyle olursa talebeyle mektep idaresi arasında ayrılık hissedilmez, müdür ve öğreticiler talebenin yükselmesi için çırpınan, her vakit yalnız onların iyiliğini isteyen, onlara her zaman doğruyu gösteren ve böyle olduğu için de sevilen, sözü dinlenen, bilgisinden ve görgüsünden faydalanmak istenilen daha yetişkin, daha yüksek arkadaşlar olarak kafalarda yer tutacaktır. Talebeyle müdür ve öğreticiler arasında bir küçük büyük ayrılığı duyulmamalıdır.

Talebe yoldaşlar, birbirinden hesap sormaya ve birbirine hesap vermeye birbirinin yanlışlarını iyi bir niyetle tenkit etmeye alıştırmalıdır. Onlar hem iyi tenkit yapmasını hem de iyi tenkide dayanmasını öğrenmelidirler. Onların birbirlerinde göremedikleri yanlışları ve eksiklikleri müdür ve öğreticiler tenkit etmelidir. Müdür ve öğreticiler her ufak şey için kendileri tenkit yapmamalıdır, talebeyi bu gibi tenkitleri muhakkak yapmak lazım geldiğine inandırmalıdır. Talebe kendisi bu tenkidi yapmadıkça müdür ve öğreticiler bunu yapmalıdır, hiç bir yanlış başıboş bırakılmamalıdır.

Mektepte kitap ve öğretici eksikliğini gidermeye çalışmalıdır. Türkçeye çevirmeleri makineyle yazmak, derslerde ve içtimalarda öğreticilerin anlattıkları faydalı şeyleri stenografiyle tutmak için, memleketten, hiç olmazsa orta mektebi bitirmiş bir kadın yollamayı, fırka sekası iş edinir. Siyasî şubelerde yapılan değişikliklerden faydalanarak oralarda öğreticiliğe yarar yoldaşları işe çekmeye mümessil ve mektep müdürü yoldaşlar uğraşır. Mektebin kalabalığı göz önünde tutularak müdüre bir yardımcı bulmak geri bırakılmaz bir iş sayılır.

Harici Büro mektep işleri hakkındaki görüşmelerini aşağıdaki kararlara bağlar: Talebemizin ayrı bir seksiyon halinde toplanması, programların memleketleştirilmesi, derslerin artan bir nispette memleketle bağlı yürütülmesi ve ana dilde yapılması, memleket meselelerine, fırka kuruluşu işlerine ve pratiğe hususi bir ehemmiyet verilmesi, muallimlerin terbiye işlerine faal bir tarzda iştirakleri, talebenin maddi vaziyeti ve terbiyesi işlerinde geçmişe nazaran kayda değer iyilik ve belli başlı edebiyatın ana dile çevrilmesinde ve kısmen basılmasında atılan adımlar son senelerin belli başlı muvaffakiyetleridir.

Gerek yukarıda kaydedilen ve gerekse Fırka, K.¹² gençliği ve diğer içtimai işlerin yoluna konulması sahasında göze alınmağa değer muvaffakiyetlere rağmen, yapılması lazım noksanlıklar vardır. Kurslarını bitiren yoldaşlar nazariyeyi ameliye ile kâfi derecede canlı olarak bağlayamıyorlar. İşletmelerde kütle mesaisini beceremiyorlar ve dönüşlerinde buralarda yerleşmeğe can atacak yerde cihaza¹¹ kapılanmağa koyuluyorlar, konspirasyon işlerinde noksanlıkları görülüyor. Yoldaşlarda bu ve bunun gibi eksiklikleri azaltmakta mektep yapabileceğinin hepsini yapmış değildir. Mektep, fırka aktifinin nazari-ameli bilgisini yükselten, firkalılığını sağlamlaştıran, kuvvetlendiren bir terbiye ocağıdır. O, talebeyi yükseltirken bilhassa memlekette inkılapçı ameliyeye faydalı olmağı göz önünde tutar. Diğer taraftan da onları, fırka disiplini, konspirasyona riayeti iyice benimsemiş, girişkenliği az çok açılmış, küçük burjuvalık artıklarını en aza indirmiş ve fırka emirlerini tastamam yerine getirir birer firkalı haline getirmeğe, talebede devamıza bağlılık ve fedakârlık hissini kuvvetlendirilmesine çalışır. O, talebenin dönüşte buldukları yerlerde ve işlerde umumi talimatlara göre iş görebilmek kabiliyetlerini yükseltir. Bu sahada derslerden gayrı, ayrı ayrı fırka, içtimai işler ve pratikten istifade edilir ve kendilerine yol gösterilmek suretiyle yardım edilir. Ancak bu yardım, onlarda inisiyatifi açıp yükseltmeği, kafalarını işletmeği gözden uzak tutmaz. Terbiye yoldaşlarda kolektif çalışmağa ve iş bölümüne alıştıрмаğı elde etmeği gözde bulundurur. Gerek Fırka ve içtimai işler, gerekse dersler sahasında birbirlerinin noksanlarını görüp giderilmesini iş edinmeğe alıştırmak, onlara verilmiş işlerden hesap vermek ve istenmek suretiyle talebe yoldaşlar iyi niyetle tenkit yapmağa ve tenkide dayanmağa alıştırılır ve bu işte bilhassa talebelerin aktifliği göz önünde tutulur. Mühim hiç bir yanlış başıboş bırakılmaz.

Talebelerle mektep idaresi ve muallimler arasındaki bağlılığın canlılığı ve sıklığı derecesinde talebenin iyi ve noksan taraflarını anlamak ve bu sayede de karşılaştıkları zorlukları gidermek hususunda onlara yol göstermek ve yardım etmek mümkün olur, karşılıklı sevgi derinleşir.

Mektepte okuyacak firkalıların istenildiği derecede iyi yetişmeleri ve istenilen meziyetleri alabilmeleri, sıklıdan sıkıya gönderilirlerken seçimlerinde gösterilecek dikkat ve itinaya bağlıdır. İş başında az çok pişmemiş, kabiliyet ve sadakati kâfi derecede anlaşılmamış yoldaşların gönderilmesinin önü alınmalıdır. Şimdiye kadar ki görgü, seçkilerinde itina edilmeyenlerden çok

kere zarar geldiğini göstermektedir. Çok dikkatli seçkinin işe elverişli kadrolara sahip olmak hususunda katî rolü vardır. Fırkada bir rolü olmamış kadınları gönderilen talebenin zevcesidir diye göndermeği, yaşı küçük çocuklukları yollamağı bırakmalıdır.

Mektebin kitab ve muallim eksikliğini gidermeğe çalışmalıdır. Türkçeye çevrilmiş edebiyatı makinayla yazmak, ders takrirlerini v.s. stenografiyle yazmak üzere memleketten hiç olmazsa orta mektebini bitirmiş bir kadın yollamağı, kitap ve diğfer vasıtaları göndermeği M. K. İş edinir.

Siyasi şubelerde yapılan değışikliklerden faydalanarak oralardan muallimliğe yarar yoldaşlar getirtmeğe mümessil yoldaş uğraşır. Mektebin kalabalığı göz önünde tutularak müdüre bir muavin bulunması geri bırakılmaz bir iş sayılır. B. L. M.'nin bu seneki alımında fırkamıza ayrılan yerlerden faydalanmak ve kendilerinden fazla işler beklenen ve çok sıkı tecrübeden geçmiş yoldaşlardan mürekkep bir grup göndermeğe, M.K. çalışır.¹³

Raporun başında bu raporun Harici Büro, yani TKP'nin SSCB'de bulunan kadrolarının oluşturduğu kolu, tarafından kaleme alındığı ifade edilmektedir. Raporun muhtevası bize KUTVA'nın sorunları ve yapılan eğitim hakkında çok değerli bilgiler vermektedir. Rapor bize KUTVA'nın nasıl bir endoktrinasyon eğitimi verdiğini de göstermektedir.

Rapor KUTVA'nın kuruluş amacını net bir şekilde ifade etmektedir: “Mektep, fırkaya genç, sağlam savaşçılar yetiştirmek için kurulmuş ve bunun için çalışan bir terbiye ocağıdır.” Burada “savaşçı kelimesini “mücadeleci” olarak anlayabileceğimiz gibi, KUTVA'da ispiyonaj ve silahlı eğitim de veriliyor olmasından dolayı “militan” olarak da anlayabiliriz. Talebenin disiplinli, burjuva davranış ve düşüncesinin etkisinden kurtulmuş bir parti mensubu olması istenmektedir. Talebelerin idarecilik kabiliyetleri artırılarak, ülkeye döndüklerinde kendi başlarına parti emirlerini yerine getirme kapasitesine sahip olmaları beklenmektedir. Raporda eğitimciler ile talebeler arasındaki ilişkilerin nasıl olması gerektiği üzerinde de durulmaktadır. İdareciler ve öğreticilerin talebeyle samimi bir ilişki kurması gerektiği, bunun talebenin verilen eğitimi daha candan kabul etmesini sağlayacağı ifade edilmektedir. Talebenin eğitimindeki bir unsurun da tenkit etme ve tenkide dayanabilme, kendi kusurunu görebilme özelliğinin kazandırılması olduğu raporda ifade edilmektedir. Rapordan anlaşıldığı kadarıyla kitap ve eğitimci eksikliği söz ko-

nusudur. Bunun için Türkiye’den eğitici olabilecek kişilerin bulunup getirilmesi ve ders notlarını daktilo etmek için bir kadın sekreterin Türkiye’den getirilmesi istenmektedir.

Rapordan anlaşıldığı kadarıyla, müfredatın Türkiye’deki güncel konuları içerir hale getirilmesi, öğrencilerin maddi şartlarının iyileştirilmesi ve muallimlerin öğrencilerin terbiyesinde daha aktif olmaları gibi konularda önceki dönemlere başarılar elde edilmiştir. Mektepte verilen eğitimin eksikleri de raporda yer almaktadır. Öncelikle mektebi bitiren talebeler teori ve pratiği bir araya getirmekte zorlanmaktadırlar. Yani öğrendiklerini hayata aktarmakta güçlük çekmektedirler. Ülkeye döndüklerinde işçilerin toplu çalıştıkları bir işletmeye girerek parti fikirlerini yaymak yerine, devlet memuriyetini tercih etmektedirler.

Raporda yer alan bir başka dikkat çekici husus da talebelerin seçilmesinde dikkat edilmesi gerekenlerdir. Türkiye’de iken komünist partisi içinde biraz da olsa olgunlaşmamış kişilerin gönderilmemesi istenmekte, aynı şekilde gönderilen kişilerin parti mensubu olmayan eşlerinin ve küçük çocuklarının da gönderilmesinin eğitimi olumsuz etkilediği ifade edilmektedir.

Sonuç

Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi 1921-1939 yılları arasında Türkiye’den pek çok TKP üyesi ve sol görüşlü kişinin giderek eğitim gördükleri bir kurum olarak Türk solunun gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Bu okulda okuyan Türk öğrencileri 1920-30’lı yıllarda Türk solunun belkemiğini teşkil etmişlerdir. KUTVA’da aldıkları yoğun teorik eğitim sayesinde Türk solunun düşünce ve teori yönünü kuvvetlendirmişlerdir. KUTVA’daki eğitimlerinden dönen Vala Nurettin, Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Hüsrev Tökin ve Vedat Nedim Tör gibi bazı isimlerin ise kısa süre sonra hareketten uzaklaştıklarını, hatta “rejimin emrine girdiklerini” ve birikimlerini resmi ideolojiyi desteklemek için kullandıklarını görmekteyiz. Kadro Dergisi ile yaşanan tecrübe bunun en temel örneğidir. Elimizdeki bilgiler Türkiye’deki sol hareketin yurtdışı bağlantılarını anlama ve SSCB’den ne ölçüde yönlendirildiğini görebilme konusunda önemli ipuçları vermektedir. Bu ise Türk solunun tarihi incelenirken göz önünde tutulması gereken hususlardandır.

Açıklamalar

- 1 KUTVA: Üniversitenin Rusça adının (Komunistiçeski Universitet Trudiyışısa Vostoka) kısa yazılışı. Bazı kaynaklarda KUTV olarak da geçer.
- 2 “Томо советикус/Номо Sovieticus”. Rus bilim adamı ve yazar Aleksandr Zinovyev tarafından “Sovyet İnsanı” adıyla 1982 yılında basılan kitabın başlığıdır. Kitapta Sovyet rejimi ciddi şekilde eleştirilmektedir.
- 3 Çarlık ve Sovyet dönemlerindeki toplum yapıları ve bunların karşılaştırılması ile ilgili bir analiz için bkz. “Interrelations Between Bolshevik Ideology and The Structure of Soviet Society.” Dinko TOMASİC, American Sociological Review; April, 1951, Vol. 16 Issue 2, sh. 137-148.
- 4 Haywood’un anıları için bkz: Harry Haywood, “Black Bolshevik: Autobiography of an Afro-American Communist”, Liberator Press, Chicago, 1978.
- 5 KUTVA’da okumuş Afro-Amerikanlar için önemli bir çalışma: Woodford McClellan “Africans and Black Americans in the Comintern Schools, 1925-1934”, The International Journal of African Historical Studies, Vol. 26, No. 2, 1993, s. 371-390.
- 6 Nazım’ın 1950’de Moskova’ya üçüncü gelişinden itibaren sürekli yanında olan Radi Fiş, 1998 yılında Moskova’da yaptığımız görüşmede, “Nazım ile nasıl tanıştınız?” şeklindeki sorumuza, “Ben o sırada bir iş için havaalanındaydım. Nazım’la orda tanıştım” şeklinde cevap vermiştir. Bu kaçamak cevaptan o dönemde çok iyi Türkçe bilen Fiş’in KGB tarafından Nazım’ın havaalanına geldiği ilk günden itibaren onu takiple görevlendirildiği anlaşılmaktadır. Bu yakın birliktelik Nazım’ın ölümüne kadar devam etmiştir. Bu birlikteliğin bir ürünü olarak Nazım Hikmet’i anlatan “Nazım Hikmet: Sanatı ve Hayatından Parçalar” adlı kitabını 1960 yılında yayınlayacaktır.
- 7 Anadolu kültüründeki imece’ye benzeyen ve Cumartesi günleri toplumsal alanlarda yapılan gönüllü çalışma.
- 8 İsmail Hüsrev’e ait KUTVA diplomasının Şevket Süreyya Aydemir tarafından yapılan noter tasdikli tercümesi Mete Tunçay tarafından yayınlanmıştır. Bkz: “Türkiye’de Sol Akımlar (1908-1925)”, BDS Yay., İstanbul, 2002, s. 622.

- 9 Asıl adı Hamdi Alev'dir. Trabzon'un Of ilçesinden olan Hamdi, askerlik yaparken, künyesini "Hamdi Şamil Of" diye okuduğundan lakabı "Şamilof" olarak kalmıştır.
- 10 Eski takvime göre Ekim ve Kasım ayları.
- 11 Muhtemelen "komünist" kelimesinin kısaltması.
- 12 Devlet kurumlarına.
- 13 Rossiiski Gosudarstvenniy Arhiv Sotsialnoi Politiçeskoj İstorii (RGAS-Pİ), f. 532, op. 8, d. 4, l. 13.

Kaynaklar

- "Meşrutiyet, Emperyalizm ve İşçi Hareketi" (1988). *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*. C. 6. İstanbul: İletişim Yay.
- Akar, Atilla (1989). *Eski Tüfek Sosyalistler*. İstanbul: İletişim Yay.
- Akbulut, Erden (2010). *Şefik hüsnü Deymer*. İstanbul: Sosyal Tarih Yay.
- Arsenault, Raymond (2008). "Forgotten Revolutionaries". *The Washington Post*. January 13. 3.
- Artyomov, V. A. (2000). *Karl Radek, İdeya i Sudba*. Moskova: TsÇKİ Yay.
- Aydemir Şevket Süreyya (1967). *Suyu Arıyan Adam*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Aydın (1986). *Nâzım*. İstanbul: Broy Yay.
- Aydemir, Şevket Süreyya (1979). *Kırmızı Mektuplar ve Son Yazıları*. İstanbul: Çağdaş Yay.
- Babalık, Naciye (2005). *TKP'nin Sönümlenmesi*. İstanbul: İmge Yay.
- Demirci, Fatih (2006). "Kadro Hareketi ve Kadrocular". *Dumlupınar Ün. Sosyal Bilimler Dergisi* 15: 35-54.
- Dinko, Tomasic (1951). "Interrelations Between Bolshevik Ideology and The Structure of Soviet Society". *American Sociological Review* 16 (2): 137-148.
- Ertan, Temuçin Faik (1994). *Kadroculuk ve Kadro Hareketi (Görüşler, Yo-*

rumlar, Değerlendirmeler). Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Fiş, Radi (1960). *Nazım Hikmet, Oçerk jizni i tvorçeskba*. Maskva: Sovyetski Pisatel.

Göktürk, Halil İbrahim (1977). *Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir*. İstanbul: An Matbaası.

Haywood, Hary (1978). *Black Bolshevik: Autobiography of an Afro-American Communist*. Chicago: Liberator Press.

Hikmet, Nâzım (1969). *Nazım Hikmet: Bütün Eserleri*. C. 7. Sofya: Narodna Prosveta.

İlhan, Attila (2000). “Şüpheli KUTV Yolcusu”. *Cumhuriyet*. 5 Temmuz.

Kosova, Zehra (1996). *Ben İşçiyim*. İstanbul: İletişim Yay.

Kuznetsova, N. A. and L. M. Kalugina (1970). *İz istorii Sovyetskova Vostokovedeniya*. Maskva: Nauka.

Landa, R. G. (1999) “Mirsaid Sultan Galiyev”. *Boprosı İstorii* 8: 53-70.

McClellan, Woodford (1993). “Africans and Black Americans in the Comintern Schools”. *The International Journal of African History* 26 (2): 371-390.

Nurettin, Vala (1965). *Bu Dünyadan Nâzım Geçti*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Özbek, Gökhan (2005) “Üçüncü Dünyada Devrim ve Kutv”. *İleri* 25: 229-238.

Panin E. V. and T. İ. Harlamova (2012). “Komunistiçeskiy Universiteti Dilya Natsionalnih Menşinstv vı Sovyetskoı Rossii”. *İstoriiçeskie, Filofofskie, Politiiçeskie i Yüridiçeskie Nauki Kulturologie i İstkustvovedenie. Voprosı Teorii i Praktiki* 7: 153-156.

Pantsov A. V. (2001). “Taynaya İstoriya Sovyetko-Kitayskih Otnoşenii: Bolşeviki i Kitayskaya Revolutsiya (1919-1927)”. Moskova: İzd. Dom Muravey Gayd. 456.

Pravda Gazetesi. “O zadaçah KUTVA”. 6 Mayıs 1921.

Spıçak, Darya Aleksandrovna (2010). *İstoriya Podgotovka Kadrov Kitaya İ Gomindana B Moskovskih Uçebnih Tsentrov Kominterna (1921-1939)*.

- Aftoreferat. Moskova.
- Stalin İ. V. (1952). *Soçineniya*. Tom 7. Maskva: Gos. İz. Politiceskoi Literaturı.
- Sülker, Kemal (1976). *Nazım Hikmet'in Gerçek Yaşamı-1 1901-1928*. İstanbul: May Yay.
- Tekeli İlhan ve Selim İlkin (2003). *Kadrocular ve Kadroyu Anlamak*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Timofeyova N. N (1988). *Komunisticiski Universitet Trudiyaşihsa Vostoka Kutv-Tsenter İdeinei Podgotofki Komnisticiskih İ Revolutsionnih Kadrov Vostoka*. Dissertatsiya na saiskaniye üçeonnoi stepeni na kandidata istoriceskih nauk. İstitut Bostokovedeniye, Maskva.
- Tiyambe, Zeleza (2007). *The Study of Africa: Global and Transnational Engagements*. Dakar: Codesria Pub.
- Tsiperoviç, İ. (1999). “Unikalnaya Kitayskaya Kolleksiya Vı Biblioteke İstitutu Vostokovedeniye (St. Peterburgskiy Filial)”. Materialı Nauçnoi Konferentsii Posveşenniye 50-Letiyu Obrazobaniye Kitayskoi Narodnoi Respubliki. St. Peterburg. 95-101.
- Tunçay, Mete (2002). *Türkiyede Sol Akımlar I (1908-1925)*. İstanbul: BDS Yay.
- Türkeş, Mustafa (1999). *Uluşçu Sol Bir Akım: Kadro Hareketi (1932-1934)*. Ankara: İmge Yay.
- Yanardağ, Mercan (1998). *Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi*. İstanbul: Yalçın Yay.

A Report on the Communist University of the Toilers of the East and Its Turkish Students

İhsan Çomak*

Abstract

The Communist University of the Toilers of the East (KUTVA) played an important role on the development of the Turkish leftist movement. Many members of Turkish Communist Party (TKP) and left-oriented people took education at this university between 1921 and 1938. Members of the Turkish leftist movement such as Nazım Hikmet, Vedat Nedim Tör, Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Bilen, Zeki Baştımar, İsmail Tökin, Vala Nurettin studied at this university and after returning home they used their knowledge and experience in their ideological works. We notice that some of them such as Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Tökin, Vala Nurettin left the communist movement and even regretted their own views afterwards. It is possible to gather information about the students, their life and education in KUTVA from a limited number of memories. However, we do not have enough information on how many students from Turkey studied in KUTVA between 1921 and 1938, how they lived there and what they did after returning home. In this article information has been compiled about the students and education in KUTVA by using the existing limited resources.

Keywords

Bolshevik Revolution, KUTVA, Turkish left, Kadro Journal, USSR, Turkey-USSR Relations

* Assist. Prof. Dr., TOBB-ETU Eurasian Studies Center Director - Ankara/Turkey
icomak@etu.edu.tr

Отчет о Коммунистическом университете трудящихся Востока и обучавшихся здесь турецких студентах

Ихсан Чомак*

Аннотация

Коммунистический университет трудящихся Востока (КУТВ) сыграл важную роль в развитии левого движения Турции как университет, в котором в 1921-1938 годах получили образование многие члены Турецкой Коммунистической партии и деятели левого крыла. Такие важные деятели турецкого движения, как Назым Хикмет, Ведат Недим Тор, Шевкет Сурейя Айдемир, Исмаил Билен, Зеки Баштымар, Исмаил Токин, Вала Нуреттин учились в этом университете и внедрили полученные здесь теоретические и практические знания в идеологическую работу в Турции. Мы видим, что по возвращению на родину некоторые деятели, как Шевкет Сурейя Айдемир, Исмаил Токин, Вала Нуреттин, покинули коммунистическое движение и некоторые даже выражали сожаление. Информацию об отправленных в большой тайне студентах и образовательной деятельности университета мы можем получить из очень ограниченного количества воспоминаний. Мы не имеем исчерпывающую информацию о количестве турецких студентов, обучавшихся в 1921-1938 годах в КУТВ, об их жизни в Москве и их деятельности по возвращению на родину. В данной работе на основе ограниченных источников собрана информация об образовании в КУТВ и деятельности турецких студентов.

Ключевые слова

большевистская революция, КУТВ, турецкое левое движение, журнал Кадро, СССР, отношения между Турцией и СССР

* и.о.доц.док., университет ТОВВ-ЕТУ, директор центра евразийских исследований – Анкара/Турция
icomak@etu.edu.tr

